

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 445

Aktywa finansowe

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec, Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Myszowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-609-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Halina Buk: Modele biznesu jako podstawa klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / Business model as the basis for the classification and measurement of financial assets	9
Jolanta Chluska: Informacyjne aspekty wykazania akcji własnych w sprawozdaniu finansowym / Informational aspects of reporting of own shares in the financial statements of a company	18
Patrycja Chodnicka-Jaworska: Zapowiedzi zmian ratingów banków a zmiany cen akcji / Announcements of banks' credit ratings changes and stock prices changes	27
Maciej Frendzel: Dobrowolna wycena aktywów finansowych w wartości godziwej przez podmioty finansowe notowane na GPW w Warszawie / Voluntary measurement of financial assets at fair value by financial companies listed on the Warsaw Stock Exchange	37
Łukasz Furman: Finansowe instrumenty pochodne jako narzędzie optymalizacji podatkowej / Derivative financial instruments as a tool for tax optimization	48
Witold Furman: Podatkowe aspekty w zakresie terminologii oraz wyceny aktywów finansowych w kontekście regulacji bilansowych / Tax aspects in the field of the terminology and the valuation of financial assets in the context of balance sheet adjustment	60
Magdalena Głębocka: Polityka rachunkowości w obszarze aktywów finansowych jednostek sektora finansów publicznych / Accounting policy in the area of financial assets of public finance sector units	71
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Kwalifikacja do aktywów finansowych i jej wpływ na wycenę bilansową / Qualification of the financial assets and its impact on their measurement after recognition	85
Yury Karaleu: Miejsce zabezpieczeń w systemie zarządzania ryzykiem finansowym oraz w rachunkowości instrumentów finansowych / Definition of hedging in the system of financial risk management and for the accounting of financial instruments.....	98
Joanna Koczar: Aktywa finansowe „źle obecne” w rosyjskiej rachunkowości / “Incongruous” presence of financial assets in Russian accounting	111
Tomasz Kondraszuk: Zasada neutralności podatku od wartości dodanej (VAT) w rolnictwie / The principle of the neutrality of value added tax (VAT) in agriculture	123

Joanna Krasodomska, Bogusław Waclawik: Ocena zgodności z MSSF informacji dotyczących instrumentów finansowych ujawnianych przez emitentów papierów wartościowych w latach 2009-2015 / An assessment of the compliance with the IFRS of information on financial instruments disclosed by issuers of securities in 2009-2015.....	140
Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Użyteczność informacji sprawozdawczej o środkach pieniężnych w ocenie sytuacji finansowej na przykładzie spółki z branży turystycznej / The usefulness of information from financial statement about cash in the assessment of financial condition on the example of the company with tourism sector	160
Irina A. Lukyanova, Anastazja Piekarska: Rachunkowość aktywów finansowych w prawie bilansowym Republiki Białorusi i MSSF / Accounting of financial assets in the accounting law of the Republic of Belarus and IFRS	173
Edward Pielichaty: Nowe wymagania w zakresie klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / New requirements regarding the classification and evaluation of financial assets	191
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Prezentacja i ujawnianie informacji o aktywach finansowych w sprawozdaniach finansowych wybranych grup kapitałowych notowanych na GPW w Warszawie / Presentation and disclosure concerning financial assets in the financial statements of selected capital groups listed on the Warsaw Stock Exchange.....	201
Anna Spoz, Mariusz Sokolek: Rachunkowość podatkowa instrumentów finansowych – pożyczka w działalności przedsiębiorstw / Tax accounting for financial instruments – a loan in enterprises' activities	214
Joanna Surlejewska: Rozliczenia płatnicze w grupie kapitałowej wykorzystującej cash pooling – wybrane problemy / Payment transactions in a capital group with the use of cash pooling – selected problems	222
Tatjana Verezubova: Aktywa finansowe białoruskich zakładów ubezpieczeniowych w aspekcie prawa bilansowego i podatkowego / Financial assets of Belarusian insurance organizations: accounting and taxation.....	235
Aneta Wszelaki: Zasady wyceny należności kredytowych w bankach w świetle regulacji MSR/MSSF / Valuation rules of receivables credit in banks on the basis of IAS/IFRS	247

Wstęp

Globalizacja i związana z nią swoboda przepływu kapitału, a także rosnąca rola sfery finansowej i kryteriów finansowych w funkcjonowaniu gospodarki wiążą się z systematycznym wzrostem liczby podmiotów dokonujących transakcji na rynkach kapitałowych. W efekcie obserwuje się coraz większy wpływ operacji finansowych na wynik finansowy jednostek, szczególnie tych spoza sektora finansowego, jak również wzrost udziału aktywów finansowych w ich majątku.

Cechą charakterystyczną aktywów finansowych jest szerokie zróżnicowanie celów ich posiadania. Mogą one być nabywane w celach inwestycyjnych, oszczędnościowych, spekulacyjnych, jako zabezpieczenie nadmiaru środków lub zabezpieczenie innych transakcji, mogą też służyć zwiększeniu wartości danej jednostki. Niejednorodność celów posiadania aktywów finansowych skutkuje zróżnicowaniem w zakresie ich klasyfikacji. Sposób klasyfikacji natomiast determinuje sposób ich wyceny oraz prezentacji w sprawozdaniu finansowym.

W niniejszej publikacji znalazły się opracowania dotyczące każdego z tych zagadnień. Klasyfikacja, wycena, prezentacja w sprawozdaniu finansowym oraz kwestie podatkowe związane z aktywami finansowymi mają wciąż charakter dyskusyjny i wywołują wiele wątpliwości natury zarówno teoretycznej, jak i praktycznej.

Uwaga autorów została skupiona między innymi na nowym podejściu do klasyfikowania i wyceniania aktywów finansowych, które zaprezentowano w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej nr 9. Standard ten zasadniczo zmienia dotychczasowe kryteria klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych, które były dotychczas krytykowane za brak przejrzystości i zbyt dużą szczegółowość uregulowania. Nowe zasady klasyfikacji aktywów finansowych mają się opierać na biznesowym modelu zarządzania przyjętym przez kierownictwo jednostki, który może polegać na utrzymywaniu aktywów finansowych w celu uzyskiwania umownych przepływów pieniężnych albo na dokonywaniu ich sprzedaży. Autorzy, którzy podjęli niniejszą tematykę, prowadzą w swoich artykułach dyskusję nad skutkami wprowadzenia nowych kryteriów klasyfikacji, szczególnie w zakresie zasad wyceny, proponując również własne rozwiązania.

Logiczną konsekwencją podjęcia przez kierownictwo jednostki decyzji dotyczących klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych jest ich prezentacja w sprawozdaniu finansowym. Autorzy, którzy przeprowadzili badania w zakresie ujawnień aktywów finansowych dokonywanych przez spółki notowane na warszawskiej giełdzie, jak również na giełdach europejskich zgodnie podkreślają, że zakres i sposób prezentacji informacji o aktywach finansowych jest bardzo zróżnicowany i często nie odpowiada wymogom zawartym w regulacjach prawnych i standardach rachun-

kowości. Utrudnia to istotnie porównywanie sprawozdań finansowych i negatywnie wpływa na ich użyteczność decyzyjną.

W kręgu zainteresowań kilku autorów znalazły się również rozważania nad podatkowym aspektem posiadania aktywów finansowych. Wskazują oni na brak precyzyjnych definicji dotyczących aktywów finansowych w prawie podatkowym, co wywołuje wątpliwości interpretacyjne oraz prowadzi do nadużyć zarówno ze strony podatnika, jak i organów podatkowych. Dlatego też kierownik jednostki, dokonując analizy konsekwencji podatkowych każdej zawieranej transakcji, jest zmuszony do korzystania z interpretacji prawa podatkowego oraz bazy orzeczeń i wyroków sądów administracyjnych, które nie są ze sobą spójne.

Zagadnienia klasyfikacji, wyceny i prezentacji aktywów finansowych w sprawozdaniach finansowych są również aktualne w krajach Europy Wschodniej – na Białorusi i w Rosji. Autorzy artykułów dotyczących tych krajów opisują głównie problemy związane z wdrożeniem i stosowaniem regulacji międzynarodowych, uznając jednocześnie, że wynikają one z niedostosowania lub braku regulacji krajowych w zakresie aktywów finansowych.

W niniejszej publikacji znalazły się ponadto opracowania dotyczące szczególnych zagadnień związanych z aktywami finansowymi, w tym np. wyceny aktywów finansowych posiadanych przez banki czy też polityki rachunkowości w zakresie aktywów finansowych prowadzonej przez jednostki sektora finansów publicznych.

Redaktorzy dziękują autorom za interesującą prezentację swoich poglądów naukowych i wyników badań, a recenzentom za istotne uwagi i opinie. Życzą też czytelnikom wzbogacającej wiedzę lektury.

Zbigniew Luty, Aleksandra Łakomiak, Alicja Mazur

Maciej Frendzel

Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości
e-mail: mfrendzel@uni.lodz.pl

DOBROWOLNA WYCENA AKTYWÓW FINANSOWYCH W WARTOŚCI GODZIWEJ PRZEZ PODMIOTY FINANSOWE NOTOWANE NA GPW W WARSZAWIE

VOLUNTARY MEASUREMENT OF FINANCIAL ASSETS AT FAIR VALUE BY FINANCIAL COMPANIES LISTED ON THE WARSAW STOCK EXCHANGE

DOI: 10.15611/pn.2016.445.04

Streszczenie: W niniejszym artykule autor podejmuje problematykę wyceny aktywów finansowych w wartości godziwej w kontekście możliwości dobrowolnego wyznaczenia takich pozycji do takiej wyceny. Wartość godziwa jako parametr wyceny pozwala odzwierciedlić bieżącą cenę rynkową i w związku z tym wpisuje się w bezpośredni pomiar korzyści ekonomicznych wchodzących w skład definicji aktywów. Celem artykułu jest omówienie możliwości dobrowolnego wyznaczenia aktywów finansowych do wyceny w wartości godziwej oraz zaprezentowanie wyników badań w zakresie wykorzystania tej możliwości przez podmioty finansowe notowane na GPW w Warszawie. Przeprowadzone badania wskazują, że mimo możliwości wykorzystania wartości godziwej do wyceny aktywów finansowych banki oraz inne podmioty z sektora finansowego w ograniczonym zakresie korzystają z tego rozwiązania, mimo znaczącego udziału aktywów finansowych w sumie bilansowej. Na potrzeby artykułu dokonano krytycznej analizy literatury i regulacji rachunkowości oraz z wykorzystaniem metod statystycznych przeanalizowano dane pochodzące ze sprawozdań finansowych podmiotów finansowych notowanych na GPW w Warszawie.

Słowa kluczowe: wartość godziwa, wyznaczenie aktywów finansowych, aktywa finansowe w wartości godziwej przez wynik finansowy.

Summary: This article undertakes the issue of the valuation of financial assets at fair value in the context of the possibility of voluntary designation of such positions for such valuation. The fair value as a parameter of measurement allows for the reflection in the financial statements of the current market price and therefore falls within the direct measurement of the economic benefits assumed in the definition of assets. The aim of this article is to discuss the possibility of the voluntary designation of financial assets to fair value measurement and to present the results of the research on the use of this possibility by the financial entities listed on the Warsaw Stock Exchange. The study indicates that, despite the possibility of using the fair value for the financial assets by banks and other financial entities, these companies in

a limited way use it, although they have a significant share of financial assets in the total of assets. For the purposes of the article a critical analysis of literature and accounting regulations was made, analyzing with statistical methods the data from the financial statements of the financial entities listed on the Warsaw Stock Exchange.

Keywords: fair value, designation of financial assets, financial assets at fair value through profit/loss.

1. Wstęp

Aktywa finansowe w podmiotach finansowych stanowią zazwyczaj istotny element sumy bilansowej, w związku z czym stosowane przez nie metody wyceny takich pozycji mogą mieć kluczowe znaczenie dla wartości aktywów, ujmowanych zysków i strat oraz wielu wskaźników wykorzystywanych do oceny ich działalności. Podmioty stosujące Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) mają znaczne możliwości oddziaływania na wycenę i ujmowanie zmian wartości wykazywanych pozycji przez różne sposoby klasyfikacji takich pozycji, w tym przyjmowanie pewnych rozwiązań w polityce rachunkowości, jak również indywidualne decyzje kierownictwa. W zależności od klasyfikacji danego składnika aktywów finansowych jednostka gospodarcza stosująca MSSF wykorzysta jeden z czterech podstawowych parametrów wyceny: wartość godziwą, zamortyzowany koszt, koszt (cenę nabycia) oraz wartość ustaloną metodą praw własności, a także będzie ujmować przeszacowania dla danych pozycji w wyniku finansowym lub jako zyski kapitałowe (pozostałe całkowite dochody).

Zagadnienie rachunkowości instrumentów finansowych jest problematyką podejmowaną w Polsce w ograniczonym zakresie. Nieliczni autorzy poruszający te zagadnienia (zob. np. [Czajor 2011; 2013; Judkowiak 2014; Rówińska 2015]) koncentrowali się przede wszystkim na zasadach ujmowania, wyceny, prezentacji i ujawniania informacji na temat aktywów finansowych. Niniejszy artykuł wpisuje się w ten nurt, podejmując problematykę dobrowolnego klasyfikowania aktywów finansowych do wyceny w wartości godziwej, oraz prezentuje wyniki badań dotyczących tego zagadnienia wśród spółek finansowych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

Wartość godziwa (rynkowa) jest uznawana za jeden z podstawowych parametrów wyceny aktywów finansowych, który pozwala odzwierciedlić jednocześnie dwa elementy – bieżącą cenę rynkową i utożsamiane przez nią zdyskontowane przyszłe korzyści ekonomiczne oczekiwane przez uczestników rynku z danej pozycji [Kucharczyk 2009]. Z tego względu parametr ten wydaje się właściwy do odzwierciedlenia wartości w sprawozdaniach finansowych podmiotów z szeroko pojętego segmentu finansowego. Niniejszy artykuł wypełnia lukę informacyjną na temat dobrowolnego klasyfikowania aktywów finansowych do wyceny w wartości godziwej przez te spółki. Jego celem jest analiza zasad dobrowolnej klasyfikacji aktywów

finansowych do wyceny w wartości godziwej (*fair value option*) oraz ocena stopnia wykorzystania tej możliwości przez podmioty z sektora finansowego notowane na GPW w Warszawie i największe niefinansowe spółki giełdowe.

Na potrzeby niniejszego artykułu zastosowano krytyczną analizę literatury oraz regulacji rachunkowości, a także dokonano przeglądu sprawozdań finansowych podmiotów z sektora finansowego notowanych na GPW w Warszawie w celu identyfikacji stopnia wykorzystania dobrowolnej klasyfikacji aktywów finansowych do wyceny w wartości godziwej (z przeszacowaniami ujmowanymi w wyniku finansowym). Do uzyskanych informacji zastosowano testy statystyczne, które wykorzystano do testowania hipotez omówionych w punkcie prezentującym wyniki badań empirycznych.

2. Parametry wyceny stosowane w regulacjach międzynarodowych dla aktywów finansowych

Regulacje międzynarodowe przewidują cztery podstawowe parametry wyceny bilansowej dla aktywów finansowych: wartość godziwą, zaktualizowany koszt historyczny (cenę nabycia pomniejszoną o odpisy aktualizujące), zamortyzowany koszt (skorygowaną cenę nabycia), wartość ustaloną metodą praw własności. Spośród wskazanych rozwiązań jedynie wartość godziwa odzwierciedla kwotę ustaloną z perspektywy rynku na dzień wyceny. Pozostałe parametry w całości lub w części bazują na wartości historycznej (cenie nabycia), która jedynie w przypadku ujęcia odpisów aktualizujących będzie się zbliżać do wartości godziwej. Od strony koncepcyjnej wartość godziwa pozwala odzwierciedlić w sprawozdaniu finansowym aktualną cenę danego składnika, która jednocześnie odzwierciedla wartość bieżącą przyszłych korzyści oczekiwanych przez uczestników rynku z danego składnika aktywów. Problematyka wyceny w wartości godziwej jest obszarem zainteresowania wielu polskich naukowców (zob. np. [Mazur 2015; Gierusz 2011; Dyduch 2010; Kucharczyk 2009]). Prowadzone przez nich analizy wskazują, że wartość godziwa jest naturalną postawą wyceny dla aktywów finansowych, zwłaszcza dla podmiotów z sektora finansowego, które mają odpowiednie narzędzia i wiedzę w zakresie metod szacowania wartości godziwej.

Można oczekiwać, że koncepcyjne uzasadnienie zastosowania wartości godziwej jako parametru wyceny przyczyni się do jego szerokiego wykorzystania przez podmioty wykazujące znaczną część takich pozycji w sprawozdaniu finansowym oraz te, które mają wystarczające zasoby do dokonywania takich wycen z racji prowadzonej działalności. Podmiotami takimi są jednostki z szeroko rozumianego sektora finansowego. Na koniec 2015 r. średni poziom aktywów finansowych w stosunku do sumy bilansowej u tych podmiotów wynosił 56%, przy czym mediana wynosiła 84%, a rozstęp 98%. Oznacza to, że w większości takich podmiotów udział aktywów finansowych jest bardzo wysoki, a średnia jest zaniżana przez nieliczne jednostki niewykazujące w ogóle aktywów finansowych ze względu na działalność pośredników finansowych.

Zastosowanie wyceny w wartości godziwej jest możliwe przez odpowiednie rozwiązania w polityce rachunkowości oraz pewne uznaniowe rozwiązania kierownictwa jednostki.

3. Klasyfikacja aktywów finansowych na potrzeby wyceny bilansowej w świetle regulacji międzynarodowych

Wybór określonego parametru wyceny bilansowej aktywów finansowych uzależniony jest od rodzaju pozycji, możliwości ustalenia określonego parametru wyceny, od rozwiązań przyjętych w polityce rachunkowości, a także od indywidualnej oceny kierownictwa jednostki. W tabeli 1 zaprezentowano różne możliwości wyceny pozycji w zależności od ich rodzaju i dodatkowych czynników.

Tabela 1. Parametry wyceny bilansowej przewidziane dla aktywów finansowych w regulacjach międzynarodowych

Rodzaj składnika aktywów finansowych	Dodatkowe kryteria oceny	Wpływ oceny lub decyzji kierownictwa	Parametr wyceny
1	2	3	4
Instrumenty kapitałowe (np. akcje/udziały)	Posiadany pakiet instrumentów nie daje znaczącego wpływu na emitenta lub kontroli nad nim	Brak	Wartość godziwa (jeśli możliwa do ustalenia). Gdy niemożliwe jest ustalenie wartości godziwej, to zaktualizowany koszt historyczny
Instrumenty kapitałowe (np. akcje/udziały)	1. Posiadany pakiet instrumentów daje znaczący wpływ na emitenta lub kontrolę nad nim 2. Poziom jednostkowego sprawozdania finansowego	Polityka rachunkowości jednostki przyjmuje, że inwestycja jest traktowana jako instrumenty finansowe podlegające MSR 39	Wartość godziwa (jeśli możliwa do ustalenia). Gdy niemożliwe jest ustalenie wartości godziwej, to zaktualizowany koszt historyczny
		Polityka rachunkowości jednostki przyjmuje, że inwestycja nie jest traktowana jako instrumenty finansowe podlegające MSR 39	Zaktualizowany koszt historyczny (koszt) lub wartość ustalona metodą praw własności, w zależności od wyboru w polityce rachunkowości
Instrumenty kapitałowe (np. akcje/udziały)	1. Posiadany pakiet instrumentów daje znaczny wpływ na emitenta lub kontrolę nad nim		

1	2	3	4
	2. Poziom skonsolidowanego (lub analogicznego) sprawozdania finansowego 3. Jednostka dominująca nie jest jednostką inwestycyjną	Brak	Udziały w jednostce zależnej podlegają wyłączeniu w drodze procedur konsolidacyjnych Udziały w jednostkach stowarzyszonych i wspólnych przedsiębiorstwach – wartość ustalona metodą praw własności
Instrumenty kapitałowe (np. akcje/udziały)	1. Posiadany pakiet instrumentów daje znaczący wpływ na emitenta lub kontrolę nad nim 2. Poziom skonsolidowanego (lub analogicznego) sprawozdania finansowego 3. Jednostka dominująca jest jednostką inwestycyjną	Brak	Wartość godziwa (jeśli możliwa do ustalenia). Gdy niemożliwe jest ustalenie wartości godziwej, to zaktualizowany koszt historyczny
Instrumenty (aktywa) dłużne, inne niż należności leasingowe i należności w związku ze świadczeniami pracowniczymi	Instrumenty nienotowane na aktywnym rynku (papiery dłużne i wierzytelności)	Kierownictwo uznaje składnik za przeznaczony do obrotu lub dobrowolnie wyznacza do aktywów finansowych w wartości godziwej przez wynik finansowy lub aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	Wartość godziwa (jeśli możliwa do ustalenia). Gdy niemożliwe jest ustalenie wartości godziwej, to wycena w zamortyzowanym koszcie.
		Kierownictwo nie uznaje składnika za przeznaczony do obrotu ani nie wyznacza go do wyceny w wartości godziwej przez wynik i aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	Zamortyzowany koszt

Tabela 1, cd.

1	2	3	4
Instrumenty (aktywa) dłużne, inne niż należności leasingowe i należności w związku ze świadczeniami pracowniczymi	Instrumenty notowane na aktywnym rynku	Kierownictwo klasyfikuje składnik do utrzymywanych do terminu wymagalności (i ma takie możliwości)	Zamortyzowany koszt
		Kierownictwo nie klasyfikuje składnika jako utrzymywanego do terminu wymagalności	Wartość godziwa (jeśli możliwa do ustalenia). Gdy niemożliwe jest ustalenie wartości godziwej, to wycena w zamortyzowanym koszcie
Instrumenty pochodne o charakterystykach aktywów finansowych	Instrumenty inne niż kontrakt forward zawarty między nabywającym a sprzedającym udziałowcem, dotyczący nabycia lub sprzedaży jednostki przejmowanej skutkującej połączeniem przedsięwzięć w dniu przejęcia w przyszłości	Brak	Wartość godziwa (jeśli możliwa do ustalenia). Gdy niemożliwe jest ustalenie wartości godziwej, to zaktualizowany koszt historyczny
Instrumenty pochodne o charakterystykach aktywów finansowych	Kontrakt forward zawarty między nabywającym a sprzedającym udziałowcem, dotyczący nabycia lub sprzedaży jednostki przejmowanej skutkującej połączeniem przedsięwzięć w dniu przejęcia w przyszłości.	Brak jednoznacznych uregulowań powoduje konieczność przyjęcia rozwiązań w polityce rachunkowości	Wycena uzależniona od rozwiązania przyjętego w polityce rachunkowości
Jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych	Brak	Brak	Wartość godziwa (jeśli możliwa do ustalenia). Gdy niemożliwe jest ustalenie wartości godziwej, to zaktualizowany koszt historyczny

Źródło: opracowanie własne na podstawie MSR 39, MSSF 10 i MSR 27.

Wskazane zestawienie obrazuje, że w wielu przypadkach jednostka ma możliwość dobrowolnej wyceny składnika aktywów w wartości godziwej. Sytuacja taka może wystąpić:

- w związku z przyjęciem określonego rozwiązania w polityce rachunkowości jednostki przez jej kierownictwo – np. przyjęcie dla inwestycji w jednostki podporządkowane wyceny zgodnie z wytycznymi dotyczącymi instrumentów finansowych na poziomie sprawozdania jednostkowego,
- w związku z dobrowolnym wyznaczeniem pozycji do wyceny w wartości godziwej. W takim przypadku wyznaczenie do aktywów finansowych w wartości godziwej przez wynik finansowy lub aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży jest możliwe w momencie początkowego ujęcia.

Obok wyceny aktywów w wartości godziwej istotne znaczenie ma również sposób ujmowania zmian wartości. Dwa podstawowe rozwiązania to ujęcie przeszacowań w wyniku finansowym okresu, w którym nastąpiło przeszacowanie, lub ujęcie zmiany wartości jako zysku/straty kapitałowej (w kapitale własnym) w pozostałych całkowitych dochodach. Jak wspomniano, podmioty stosujące MSSF mają możliwość dobrowolnego wyznaczenia aktywów finansowych do wyceny w wartości godziwej ze zmianami ujmowanymi w wyniku finansowym (AFwWGpWF). Dobrowolna klasyfikacja została ograniczona do określonych sytuacji. Pierwsza z nich to możliwość przypisania składnika do takiej wyceny w momencie początkowego ujęcia, gdy wyznaczenie takie prowadzi do uzyskania bardziej przydatnych informacji w związku z eliminacją lub znacznym zmniejszeniem niespójności w zakresie wyceny lub ujmowania, które w przeciwnym razie powstałyby z powodu innego sposobu wyceny aktywów lub zobowiązań bądź innego ujęcia związanych z nimi zysków/strat. Przykładem może być sytuacja, gdy jednostka kupuje notowane akcje innego podmiotu Z (traktowane jako inwestycja długoterminowa) i jednocześnie zaciąga zobowiązanie, którego wysokość uzależniona jest od wartości akcji Z. Zaklasyfikowanie akcji do dostępnych do sprzedaży powodowałoby, że przyrost ich wartości byłby ujmowany w kapitałach własnych jako zysk kapitałowy (pozostałe całkowite dochody), podczas gdy przyrost wartości zobowiązania (w związku np. z wyceną instrumentu pochodnego wbudowanego, a dotyczącego ceny akcji) zmniejszałby wynik okresu.

Druga możliwość przypisania składnika aktywów w momencie początkowego ujęcia do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy występuje, gdy grupa aktywów finansowych, do której przypisano składnik, lub grupa aktywów i zobowiązań finansowych jest zarządzana, a jej wyniki oceniane w oparciu o wartość godziwą, zgodnie z udokumentowanymi zasadami zarządzania ryzykiem lub strategią inwestycyjną, a informacje na temat grupy są na tej podstawie przekazywane wewnątrz jednostki kluczowym członkom kierownictwa (np. członkom zarządu jednostki lub dyrektorowi wykonawczemu). Rozwiązanie to pozwala dostosować rozwiązania rachunkowości do wewnętrznej polityki zarządzania aktywami finansowymi, co może mieć szczególnie istotne znaczenie dla podmiotów z sektora finansowego.

Jednostka gospodarcza może również wyznaczyć do wyceny w wartości godziwej składnik aktywów finansowych, który zawiera jeden lub więcej wbudowanych

instrumentów pochodnych, jeśli wbudowany instrument pochodny zmienia znacząco przepływy pieniężne, które byłyby wymagane umową oraz wydzielenie wbudowanego instrumentu pochodnego (instrumentów) byłoby konieczne.

Konsekwencją dobrowolnej klasyfikacji aktywów finansowych do wyceny w wartości godziwej przez wynik finansowy jest konieczność utrzymania tej klasyfikacji aż do momentu usunięcia składnika z bilansu/ksiąg. Oznacza to, że w przypadku istotnego kryzysu finansowego skutkującego przeceną pozycji rynkowych jednostki wykazujące takie wielkości w wartości godziwej przez wynik finansowy zmuszone są ująć znaczące straty wynikowe.

4. Wyniki badań empirycznych

W związku z możliwością dobrowolnego desygnowania aktywów finansowych do wartości godziwej postawiono następujące pytania badawcze:

1. W jakim stopniu niebankowe podmioty z sektora finansowego notowane na GPW w Warszawie wykorzystują możliwość wyznaczania AFwWGpWF?

2. W jakim stopniu banki notowane na GPW w Warszawie wykorzystują możliwość wyznaczania AFwWGpWF?

3. Czy stopień dobrowolnego wyznaczenia AFwWGpWF przez banki notowane na GPW w Warszawie ulega zmianom od momentu kryzysu?

4. Czy udział AFwWGpWF w pomiotach bankowych jest znaczący?

W powyższym kontekście postawiono następujące hipotezy badawcze:

H.I: większość niebankowych podmiotów z sektora finansowego wykorzystuje możliwości wyznaczania aktywów finansowych do AFwWGpWF (hipoteza alternatywna to: większość niebankowych podmiotów z sektora finansowego nie wykorzystuje możliwości wyznaczania aktywów finansowych do AFwWGpWF);

H.II: większość banków wykorzystuje możliwość wyznaczania aktywów finansowych do AFwWGpWF (hipoteza alternatywna to: większość banków nie wykorzystuje możliwości wyznaczania aktywów finansowych do AFwWGpWF).

H.III: udział aktywów finansowych wyznaczonych do AFwWGpWF w sumie bilansowej w bankach giełdowych nie uległ istotnym zmianom w porównaniu z rokiem 2008.

H.IV: udział aktywów finansowych do AFwWGpWF w sumie bilansowej w bankach giełdowych jest znaczący.

Na potrzeby weryfikacji hipotez badawczych dokonano analizy sprawozdań finansowych wybranych spółek giełdowych, a uzyskane dane poddano ocenie statystycznej (analizy statystyczne przeprowadzono w programie Dell Statistica). Do pozyskania danych wykorzystano:

- 16 skonsolidowanych sprawozdań finansowych za 2015 r. banków notowanych na GPW w Warszawie,
- 16 skonsolidowanych sprawozdań finansowych za 2008 r. banków notowanych na GPW w Warszawie,

- 41 sprawozdań finansowych za 2015 r. (w tym 37 skonsolidowanych) niebankowych spółek finansowych notowanych na GPW w Warszawie. Za niebankowe spółki finansowe uznano na potrzeby badania spółki uwzględnione w klasyfikacjach giełdowych jako „Finanse inne”, „Rynek kapitałowy” oraz „Ubezpieczenia”. Spośród 41 spółek odrzucono 9, które wykazywały aktywa finansowe w wartości godziwej przez wynik finansowy, ale nie wskazały, czy wielkości te to pozycje przypisane do tej grupy dobrowolnie, czy stanowiące część aktywów finansowych przeznaczonych do obrotu.
- 14 skonsolidowanych sprawozdań finansowych niefinansowych podmiotów notowanych na GPW w Warszawie uwzględnionych w WIG 20.

Spośród niebankowych podmiotów finansowych 7 wskazało, że dobrowolnie wyznacza aktywa finansowe do wyceny w wartości godziwej, co stanowi 0,22 badanej grupy (7 z 32 podmiotów, czyli 22%). Wśród nich udział AFwWGpWF wyznaczonych do dobrowolnej wyceny do wartości całych aktywów był bardzo różnicowany. Średnia wynosiła 0,5323 z odchyleniem standardowym na poziomie 0,38 i rozstępem aż 0,93. Takie silne rozproszenie wynikało z danych dwóch podmiotów, które wykazały udział AFwWGpWF wyznaczonych dobrowolnie na poziomie zbliżonym ok. 0,90 (90%) sumy aktywów (u jednego z podmiotów aktywa te stanowiły prawie 0,95 sumy bilansowej, a u drugiego prawie 0,87 sumy bilansowej).

W porównaniu ze wskazanymi wielkościami, spośród spółek giełdowych uwzględnionych w WIG20 żaden z podmiotów nie zdecydował się na dobrowolne wyznaczenie aktywów finansowych do AFwWGpWF. Wskazuje to, że możliwości wyznaczania do AFwWGpWF wykorzystują przede wszystkim podmioty finansowe.

W przypadku banków 6 z 16 (ok 37%) wykorzystywało możliwość dobrowolnej klasyfikacji aktywów do AFwWGpWF na koniec 2015 roku. Jest to wielkość niższa w porównaniu z rokiem 2008, gdy było to 9 z 16 banków (średnio ok 56%). Średni udział wyznaczonych AFwWGpWF w sumie bilansowej w 2015 r. wynosił 0,051 (ok 5%), podczas gdy odchylenie standardowe 0,061, a rozstęp 0,165 zł. Oznacza to, że rozproszenie udziału AFwWGpWF w sumie bilansowej w bankach było znacznie niższe niż w finansowych podmiotach niebankowych. Wielkości wykazane przez banki w 2015 r. były wyższe od oszacowanych parametrów dla 2008 r., gdzie średni poziom udziału wyznaczonych AFwWGpWF w sumie bilansowej wynosił 0,028 (2,8%), z odchyleniem standardowym na poziomie 0,027 i rozstępem 0,076.

Przeprowadzone dla cechy (dobrowolnie wyznaczone AFwWGpWF w sumie bilansowej) testy Kołmogorova-Smirnova oraz test Shapiro-Wilka na normalność rozkładu wskazały, że oba rozkłady (w latach 2008 i 2015) cechują się normalnością (statystyka W dla 2015 r. wyniosła 0,794 przy poziomie $p = 0,0525$, a dla 2008 r. odpowiednio 0,90 i 0,268). W związku z tym dla porównania rozkładów cechy zastosowano test t-Studenta dla prób niezależnych. Wyniki testu ($p = 0,3387$ przy alfa = 0,05, test dwustronny) wskazują, że nie ma podstaw od odrzucenia hipotezy H_0 o równości średnich udziału AFwWGpWF w sumie bilansowej w porównywanych populacjach (w latach 2008 i 2015).

Przeprowadzone analizy pozwalają na odrzucenie hipotez H.I, H.II i H.IV na rzecz hipotez alternatywnych oraz pozwalają na pozytywną weryfikację hipotezy H.III. Oznacza to, że zarówno wśród spółek niebankowych z sektora finansowego, jak i banków mniejszość wykorzystuje możliwości dobrowolnego wyznaczenia aktywów finansowych do wyceny w wartości godziwej ze zmianami ujmowanymi w wynik finansowy. Dodatkowo udział takich pozycji do całości sumy bilansowej jest w bankach niewielki. Stopień wykorzystania tej możliwości w bankach nie uległ znacznemu zwiększeniu od 2008 r. (od czasu kryzysu finansowego).

5. Zakończenie

Wartość godziwa (rynkowa) to parametr wyceny, który pozwala odzwierciedlić bieżącą cenę rynkową składnika i wynikające z niej oczekiwane przez uczestników rynku zdyskontowane przyszłe korzyści ekonomiczne. W związku z tym parametr ten pozwala bezpośrednio mierzyć podstawowy element definicji aktywów, jakim są przyszłe korzyści ekonomiczne. Z tego względu parametr ten wydaje się właściwy do odzwierciedlenia wartości aktywów finansowych w sprawozdaniach finansowych podmiotów z szeroko pojętego segmentu finansowego. Mimo to notowane na GPW w Warszawie podmioty z sektora finansowego w ograniczonym zakresie wykorzystują możliwości wyceny aktywów finansowych w wartości godziwej przez wynik finansowy. Przeprowadzone badanie wskazuje, że większość zarówno banków, jak i innych podmiotów finansowych nie zdecydowała się w 2015 r. na takie rozwiązania. Udział dobrowolnie wyznaczonych AFwWGpWF w sumie bilansowej w większości podmiotów jest nieznaczący – średnio ok. 5% w jednostkach niebankowych i ok. 2,8% w bankach. W przypadku banków poziom ten nie różni się istotnie statystycznie od poziomu wykazywanego w 2008 roku.

Literatura

- Czajor P., 2011, *Zmiany regulacji rachunkowości w zakresie instrumentów finansowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 62 (118), SKwP, Warszawa, s. 57-69.
- Czajor P., 2013, *Instrumenty finansowe w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości*, Oficyna Ekonomiczna Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Dyduch A., 2010, *Wycena aktywów i zobowiązań w wartości godziwej*, [w:] Micherda B. (red.), *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*, t. I, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Gierusz J., 2011, *Koszt historyczny czy wartość godziwa – dylematy wyceny w rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 62 (118), s. 111-126.
- IFRS 9 (2014), International Financial Reporting Standard, IASB, London 2014.
- Judkowiak A., 2014, *Informacja o instrumentach finansowych w sprawozdaniach finansowych sporządzanych zgodnie z MSSF i polskimi zasadami rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 77 (133), SKwP, Warszawa 2014, s. 91-105.

- Kucharczyk B., 2009, *Wartość godziwa w wycenie aktywów finansowych – praktyka banków polskich*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 52 (108), SKwP, Warszawa 2009, s. 89-103.
- Mazur A., 2015, *Schylek teorii wartości w rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 82 (138), s. 103-111.
- Rówińska M., 2015, *Ewolucja międzynarodowych i polskich regulacji w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 873, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr 77, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 181-188.